

Politica socială a regimului socialist român¹

Elena Zamfir și Cătălin Zamfir

Orientarea generală a politicii sociale socialiste

Obiectivul fundamental al proiectului socialist a fost realizarea unei societăți înalt prospere cu un grad ridicat de omogenitate. Nu neapărat egalitară, dar cu inegalități moderate. Sărăcia, și cu atât mai puțin marginalizarea și excluziunea socială, se presupunea a nu avea loc în noua societate. În programul socialist, statul își asuma responsabilitatea pentru întreaga organizare a vieții sociale, inclusiv pentru asigurarea unui nivel suficient de ridicat de bunăstare și a condițiilor necesare creșterii rapide a acesteia.

În ciuda imaginii publice, politica socială a regimului socialist român a fost un mix de stat al bunăstării bazate pe muncă ("workfare state") și un stat al bunăstării în sensul celui dezvoltat în mare măsură în Occident (ceea ce este denumit de regulă ca "welfare state"). Aceasta înseamnă că, în timp ce munca era considerată atât ca un drept, cât și o datorie, politica bunăstării era compusă dintr-o combinație de măsuri de asigurare a bunăstării, fie universale (la care cetățeanul ca cetățean avea acces), fie legate de participarea în sistemul muncii, fie prin intermediul instituției în care persoana respectivă lucra. Multe beneficii sociale se acordau dependent sau în strânsă legătură cu munca. Legarea beneficiilor sociale de muncă se realiza pe două căi distincte: **a)** Unele beneficii sociale se acordau în funcție de încadrarea în muncă: alocație pentru copii, locuințe, burse de studiu, bilete de odihnă și tratament, asistență sanitară, concedii de boală și de maternitate. Persoanele care nu erau încadrate în muncă, mai precis în formele de stat care erau pe departe majoritare (sectorul privat fiind practic neglijabil), nu puteau beneficia de asemenea beneficii. **b)** Unele beneficii erau acordate în raport cu contribuția în

¹ Elena Zamfir și Cătălin Zamfir, în Luana Pop, *Dicționar de politici sociale*, Expert, 2003 (?)

muncă. Este cazul tuturor beneficiilor care înlocuiau veniturile provenite din muncă: pensii, concedii de boală și de maternitate. Acestea aveau ca scop menținerea, prin sistemul contributiv, a diferențierii sociale produse de muncă.

Patru mecanisme de suport social au stat la baza politicii sociale a regimului socialist:

1. Transferuri universale care aveau ca obiectiv acordarea după criterii sociale a unor bunuri ca, de exemplu, locuri de muncă, educație, locuințe gratuite sau cu preț subvenționat, subvenții ale prețurilor unor bunuri considerate a fi importante (bunuri pentru copii, alimente de bază).

2. Transferuri diferențiate în raport cu contribuția prin muncă - sistemul de asigurări sociale. Acest sistem urmărea menținerea diferențierii veniturilor provenite din muncă prin beneficii corespunzătoare, în condițiile în care munca nu mai putea fi continuată dintr-un motiv sau altul: pensii, beneficii de concediu de boală, de maternitate. Justificarea acestui sistem nu era în primul rând economică (contribuția financiară la un anumit sistem), ci mai degrabă simbolică: contribuția prin muncă (de calitate și cantitate diferită) la bunăstarea colectivității. În fapt și în mentalitatea populară, de exemplu, pensia era legată de muncă și nu de contribuția financiară, care nu era foarte transparent legată de salariu. Oamenii considerau că li se cuvine o anumită pensie pentru că au muncit o perioadă anumită și că munca lor avea o anumită calitate recunoscută de comunitate: ”am fost profesor și iau o pensie mai mică decât un portar”. Se făcea mai puțin referire la salariul și la contribuția financiară, ci mai mult la tipul de muncă. Sistemul asigurărilor sociale avea clar misiunea de a menține, și atunci când munca înceta, un sistem de stratificare socială în mare parte fundat pe profesii și pe o calitate a muncii definită în termeni atât economici, cât și social-culturali.

3. Transferuri sociale determinate de nevoi, dar condiționate de încadrarea în muncă: îngrijire medicală gratuită, locuință, bilete gratuite sau subvenționate pentru tratament sau pentru concediu.

4. Transferuri necondiționate pentru cei în nevoie. Acestea utilizau diferite tehnici de testare a veniturilor. De exemplu, alocațiile pentru copii nu erau universale, nu numai pentru că ele nu erau acordate celor care nu lucrau în sistemul de stat, dar și pentru că se acordau

doar familiilor care aveau un venit sub un anumit prag; biletele de tratament erau acordate cu reduceri în funcție de venituri; bursele pentru elevi și studenți se acordau doar celor cu venituri scăzute.

Politica socială a regimului socialist se baza pe o concepție specifică asupra raportului dintre distribuția primară și cea secundară (transfer social). Într-o societate bazată pe economia de piață, diferența dintre distribuția primară și cea secundară tinde să fie suficient de clară. Prima este independentă de cea de a doua și este prezidată de alte mecanisme. Distribuția primară a veniturilor este prezidată de logica economiei de piață. Uneori intervin anumite reglementări care nu sunt neapărat ale statului, ci mai degrabă ale partenerilor sociali: înțelegeri tripartite în legătură cu salariile și alte beneficii. Redistribuția făcută de stat, în principal, se face după alte rațiuni decât cele ale pieței și caută să corecteze distribuția primară care, din punctul de vedere al colectivității, cuprinde o serie de distorsiuni inacceptabile. În concepția socialistă, caracterul distinctiv al celor două sisteme nu mai este valabil. În fapt, întreaga distribuție este realizată de către stat: salariile sunt stabilite de către stat, după rațiuni predominant politice, și mai puțin economice (importanța politic definită a muncii, nevoia de a menține diferențierile economice între limite suficient de înguste - în România prin lege raportul dintre salariul minim și cel maxim era de 5,5). De asemenea, statul decidea cât este distribuit sub formă de salariu direct, și cât sub formă de alte beneficii non-salariale. Nu întâmplător acestea erau numite în mod curent **salariul social**. Este drept că finanțele socialiste au menținut un sistem apropiat ca formă de cel al economiei de piață, dar el era destul de limitat și adesea reprezenta doar un mod de calcul, fără a avea conținutul neapărat al celui ce funcționa în condiții de piață. Astfel, întreprinderile vărsau în bugetul de stat beneficiile lor (profiturile) și plăteau impozite pe salarii și contribuții sociale. Rațiunea era de a menține un anumit calcul bazat pe costul de producție. Interesant este însă că la un moment dat s-a renunțat la impozitul direct pe salariu, transparent pentru salariat, și s-a introdus impozitul pe fondul general de salarii al întreprinderii. Impozitul nu mai era o contribuție a cetățeanului, ci o parte a valorii create în muncă, transferată la buget. Doar în mod excepțional impozitele erau aplicate direct pe venitul individual, de exemplu: diferitele onorarii. De asemenea, statul intervenea în

corectarea cererii de locuri de muncă, plătea deci salarii nu neapărat în funcție de nevoia de muncă propriu-zisă; adesea întreprinderile erau obligate să creeze locuri de muncă pentru a putea angaja pe cei care nu aveau serviciu. Mecanismul de constituire a bugetului era deci oarecum similar cu cel din economiile de piață, dar salariul însuși, pe departe cea mai importantă formă de venit, era obiect al unei politici sociale, neexprimând decât vag performanța individuală și colectivă. Și în măsura în care o exprima, evaluarea era făcută nu atât de sistemul economic însuși, ci de factorul politic: întreprinderi importante pentru societate primeau salarii mai mari. Nevoia de a apropia totuși prețurile de costurile de producție a menținut un tip de mecanism financiar care lega impozitul și profitul de producție. Mai ales în condițiile în care economia socialistă a început să dea semne de stagnare, s-a încercat mereu să se promoveze un mecanism mai economic de calcul (cazul așa-zisului "nou mecanism economico-financiar"). Salariile erau strict controlate, tinzând să fie menținute la nivel scăzut din rațiuni social-politice ale regimului: pentru acumulare - investiții; pentru realizarea diferitelor proiecte grandioase ale regimului (Casa poporului, canalul Dunăre-Marea Neagră sau canalul București-Dunăre); în ultimii ani, pentru plata datoriei externe și pentru compensarea ineficienței economice în creștere.

Configurația politicii sociale socialiste

• *O politică de folosire integrală a forței de muncă*, având mai multe rațiuni. În primul rând teoria că șomajul reprezintă doar un efect artificial al sistemului capitalist. Societatea socialistă **poate** organiza lucrurile în așa fel încât fiecare să-și aducă o contribuție la bunăstarea colectivă. Munca este un drept inalienabil al fiecăruia, dar și o datorie: doar veniturile din muncă sunt legitime. Statul trebuia să asigure fiecărui cetățean un loc de muncă. Era inclusă aici o presuposiție majoră despre cum poate funcționa economia: statul poate organiza activități productive pentru a satisface multiplele nevoi ale colectivității utilizând integral capacitatea de muncă a colectivității. În unele perioade statul român a luat măsuri coercitive pentru a impune datoria de a munci: legi împotriva parazitismului, cei care erau găsiți fără loc de muncă putând fi condamnați la închisoare sau cel puțin fiind forțați să se angajeze în marile proiecte productive,

uneori acceptând condiții foarte grele de muncă: culesul stufului, construcții, minerit. Socialismul s-a ferit să creeze o stare de dependență socială. Pentru sănătatea morală a colectivității se considera că bunăstarea individuală este condiționată de muncă. Motivația muncii se considera a putea fi asigurată prin faptul că munca era singura modalitate de câștig. Obligativitatea muncii se referea în mod special la bărbați, dar totodată, într-o formă ceva mai atenuată, și la femei. Rata de ocupare a forței de muncă masculine se apropia de 100%, în timp ce cea a femeii era foarte ridicată în raport cu situația din Occident. Se accepta însă posibilitatea femeii de a opta pentru a rămâne casnică, de a îngriji copiii, deși ideologic modelul participării femeii în muncă era foarte activ. Rațiunile unei asemenea opțiuni au fost diverse, cu accente diferite în perioade diferite. În prima perioadă, acest principiu a fost întărit de o acută nevoie de forță de muncă generată de programele de dezvoltare extensivă a industriei, de marile proiecte de construcție a infrastructurii, de nevoia politică de integrare a întregii populații în sistemul economiei socialiste. Când economia socialistă și-a epuizat dezvoltarea sa extensivă, regimul socialist a adoptat o combinație de două strategii: menținerea artificială a folosirii depline a forței de muncă, cu supraîncărcarea schemelor de încadrare a întreprinderilor sau producerea unui șomaj nerecunoscut oficial. În ultimii ani ai regimului socialist, șomajul efectiv a crescut semnificativ, luând forma fie a șomajului "ascuns" (scheme de personal supraîncărcate care afectau eficiența, neasigurarea obținerii salariului datorită lipsei de lucru, concediu fără plată forțat), fie un șomaj efectiv, lipsit însă de orice compensație.

- *Asigurarea unei bunăstări colective relativ omogene, pe următoarele coordonate: a) O completă eradicare a sărăciei prin asigurarea fiecărui membru al colectivității a unui nivel minim de viață. Principalele instrumente ale acestei politici sunt utilizarea deplină a forței de muncă și un **salariu minim** suficient de ridicat pentru a garanta un minim decent de viață (în 1989 salariul minim reprezenta aproximativ două treimi - 66% - din salariul mediu). La aceasta se adăuga o politică de garantare a salariului, considerat aproape ca un drept, indiferent de performanțele individuale și ale întreprinderii. Chiar în condițiile în care politic se accentua o mai strânsă relație între salariu și performanțe, pentru menținerea*

echilibrului social cel mai adesea se intervenea politic pentru acordarea salariului. *b) Inegalitățile economice erau menținute între limite politic acceptabile.* Instrumentul acestei politici era diminuarea până la eliminare a surselor de venit nelegate de muncă; o politică salarială strictă de menținere sub control a diferențelor salariale; subvenționarea bunurilor de bază. În condiții de raritate a bunurilor de bază, soluția preferată a fost nu reglarea distribuției prin preț, ci raționalizarea sau pur și simplu celebra **coadă**. Dificultățile economice au generat o dilemă dificil de rezolvat pentru toate statele socialiste: ori relaxarea politicii de eliminare a sărăciei, permițând o mai mare diferențiere socială, ori accentuarea asigurării unui minim de trai pentru toți, cu sacrificarea diferențierii și a motivării performanțelor. Politicii de omogenizare i se opuneau presiuni puternice spre diferențiere: nevoia de suport a motivației performanțelor, o presiune difuză a masei comunității spre stratificare socială. Societatea noastră, atât datorită unei puternice tradiții de stratificare, cât și a unor procese structurale proprii, era caracterizată prin puternice tendințe de stratificare socială. Aceste tendințe au dus și la **o ideologie a meritocrației** care presa spre o creștere a inegalităților în funcție de "merit", în mod special în funcție de prestigiul poziției socio-profesionale. O asemenea presiune spre diferențiere se manifesta frecvent prin mecanisme specifice de redistribuție, diferite de cel ale pieței: favoruri personale sau instituționale. Rezultatul a fost inevitabil o stare de oscilație în jurul unei stări de relativ scăzută diferențiere economică. *c) O politică activă de compensare a dezechilibrelor dintre nevoi și resurse prin beneficii sociale.* O asemenea politică era complementară și din politica menținerii salariilor la nivele scăzute. Cazul familiilor cu mulți copii este tipic pentru această problemă. O asemenea familie nu putea să supraviețuiască cu unul/două salarii. Din acest motiv, inevitabil trebuia să se recurgă la alocații generoase pentru copii, ele plasându-se între 8 și 10% din salariul mediu. Numărul de copii califica familia cu prioritate la obținerea unei locuințe, cu o suprafață adecvată nevoilor. Sistemul de burse, subvenționarea bunurilor pentru copii, învățământ gratuit și asistență medicală gratuită pentru copii reprezenta un pachet de măsuri care urmărea ca, în condițiile unor venituri scăzute, familiile cu copii să aibă strictul necesar. La aceasta se adăuga concedii de maternitate, cât și o alocație socială pentru

mamele cu trei sau mai mulți copii care intenționa să compenseze într-o oarecare măsură imposibilitatea lor de a obține o muncă plătită și deci, la bătrânețe, de a avea o pensie. *d) O politică activă de suport social al locuirii.* În contextul politicii de dezvoltare urbană axată pe construirea de blocuri cu facilități moderne, ca o compensare a salarizării menținute la nivele scăzute, statul a dezvoltat programe de construcții de locuințe. Acestea erau acordate fie cu chirie, adesea mai mult simbolică, în funcție de nevoile familiei, fie vândute populației, la prețuri accesibile și cu credite avantajoase de lung termen. Spre jumătatea anilor '80, problema lipsei de locuințe la orașe era pe punctul de a fi soluționată în România. Ca și salariile, locuințele erau puțin diferențiate ca suprafață și confort (dominau apartamentele cu 2-3 camere) și cu facilități moderne minime. Ca rezultat al acestei politici de control sever a distribuției bunăstării, standardul de viață al populației era relativ omogen, cu inegalități moderate, segmentul sărac fiind drastic minimizat. Relaxarea acestei politici de control a distribuției bunăstării avea să ducă inevitabil la o creștere rapidă a diferențelor economice și la o explozie a sărăciei.

• *O schemă înalt comprehensivă de asigurări sociale pusă la baza sistemului de protecție socială.* Caracterul înalt comprehensiv al sistemului de asigurări sociale se datora politicii de utilizare completă a forței de muncă. După câteva decenii de regim socialist, societatea românească se apropia de idealul unei acoperiri complete a vârstnicilor cu pensii. Și cei care nu întruneau condițiile de pensionare, dar care îndeplineau o limită minimă (10 ani de muncă), primeau o pensie socială. Pe lângă bătrânețe, sistemul de asigurări sociale acoperea toate celelalte riscuri de pierdere a capacității de muncă: boală, accidente de muncă, pierderea principalului aducător de venit din familie (pensii de urmași), maternitate. Din punctul de vedere al acoperirii diferitelor riscuri de pierdere a veniturilor, sistemul de asigurări sociale era la fel de complet ca sistemele cele mai dezvoltate din Occident. Un singur element lipsea din acest sistem: **asigurările de șomaj**. Datorită politicii de utilizare completă a forței de muncă, cuplată cu presupuziția ideologică că economia socialistă structural este capabilă să absoarbă integral forța de muncă existentă, sistemul de asigurări de șomaj nu exista. Se presupunea că șomajul putea apare doar din vina individului. Statul socialist prefera

să ofere locuri de muncă decât ajutor de șomaj.

- *Lipsa unui sistem de ajutor social bazat pe testarea mijloacelor.* În regimul socialist, în România nu exista un sistem special de suport al unui minim de trai prin beneficii sociale oferite pe baza testării veniturilor. Un asemenea sistem nu părea a fi necesar în contextul de ansamblu al politicii sociale socialiste: loc de muncă pentru fiecare, în consecință, pensia în condițiile pierderii capacității de muncă; salariu minim garantat și relativ ridicat; suport categorial generos pentru familiile cu copii; politica de subvenționare masivă a prețurilor pentru bunurile de bază; instituții de asistență socială gratuite pentru cei în dificultate (azile pentru bătrâni, cămine pentru copii, instituții pentru persoanele cu handicap); locuință oferită de stat cu chirii mici, în raport cu nevoile; întreprinderile își asumau obligația de a oferi forme de suport special pentru persoanele aflate în situații dificile, pe baza analizei situației lor familiale; autoritățile locale aveau și ele posibilități de sprijin excepțional, bazat pe anchete sociale. Dar, pentru că sistemul de protecție socială acoperea larg întreaga gamă de nevoi, se presupunea că acest suport acordat de autoritățile locale este mai degrabă excepțional și că amplasarea lui trebuie să fie limitată. În fapt, conform legii, se putea acorda un mic suport odată la cel mult 3 luni.

- *Întreprinderea juca un rol deosebit de important în furnizarea bunăstării.* Beneficiile oferite de întreprindere - locuință, bilete de tratament sau pentru concediu, gratuite sau cu preț redus, suport financiar în situații excepționale - erau bazate pe mecanisme proprii de testare a nevoilor și a resurselor. În plus, ele erau frecvent condiționate de atitudinea față de muncă, fiind un instrument important de motivare. Rolul jucat de întreprinderi era un component important al opțiunii pentru o politică a bunăstării bazate pe muncă.

- *Atenție specială acordată copiilor.* Beneficiile sociale oferite pentru copii erau, de regulă, extrem de variate și generoase: alocații pentru copii generoase, educație și îngrijire medicală gratuite, bunuri pentru copii la prețuri scăzute, servicii pentru copii gratuite sau înalt subvenționate (grădinițe, creșe, tabere, cluburi cultural-sportive), manuale școlare gratuite, burse, concedii de maternitate, alocații pentru mamele cu 3 și mai mulți copii. Rațiunea unei asemenea politici sociale active era triplă în România: *a)* investiție socială în noua generație; *b)* echilibrarea standardului de viață al familiilor cu

copii, în condițiile unor salarii mici și puțin diferențiate; c) instrument al politicii pronataliste. Politica centrată pe copil nu era o opțiune generală pentru toate țările socialiste, cu unele variații mai ales în ceea ce privește beneficiile în bani. În această privință existau două modele distincte. Țările socialiste din centrul și estul Europei aveau o politică de transferuri bănești ridicate pentru familiile cu copii: alocația pentru copii era de 10,5% din salariul mediu în Cehoslovacia, 12,8% în Bulgaria, 20,5% în Ungaria; doar Polonia avea un nivel scăzut de 2,6%. Uniunea Sovietică prezenta o politică diferită, alocațiile pentru copii fiind relativ reduse, preferându-se în schimb beneficiile în natură. Dacă în primul grup de țări alocațiile pentru copii erau substanțial mai ridicate de 2% din PIB, în republicile Uniunii Sovietice pentru ele era alocat mai puțin de 1%.

- *Puternică preferință pentru servicii sociale în raport cu transferurile directe în bani.* A existat o preferință clară pentru furnizarea de servicii sociale (educație și îngrijire medicală) gratuite, cât și pentru subvenționarea bunurilor și serviciilor de bază. Transferurile financiare, cu excepția celor de asigurări sociale, au fost limitate. Din acest punct de vedere, țările socialiste au prezentat două modele distincte. Țările din centrul și estul Europei au dus o politică de transfer mai ridicat prin intermediul serviciilor sociale și în mod special prin formele directe, în bani, decât republice Uniunii Sovietice. Cu o economie mai dezvoltată și cu o tradiție presocialistă de asigurări sociale mai solidă, în primul grup de țări transferurile directe în bani tind să fie mai ridicate decât în Uniunea Sovietică, unde transferurile în natură, mai ales sub forma prețurilor scăzute la bunurile de bază, erau mult mai importante (Tabel 1). Un alt factor care explică această diferență este contribuția mai mare în țările socialiste europene a pieței libere în furnizarea bunurilor de bază, unde prețurile nu puteau fi semnificativ subvenționate, ci erau mai libere. Locuințele, de asemenea, erau în măsură semnificativă private. Este cazul Ungariei, Poloniei, parțial Bulgariei și, într-o măsură mai mică, a României. Chiar și țara noastră, cu o situație excepțională datorită politicii economice aberante în ultimele două decenii ale regimului socialist, prezenta un transfer social în bani mai ridicat decât republicile din Uniunea Sovietică. Aceste diferențe, în ceea ce privește punctul de plecare, vor avea consecințe importante asupra politicii sociale în perioada tranziției.

Tabel 1 CHELTUIELILE SOCIALE PUBLICE ÎN 1989 ÎN DIFERITE GRUPURI DE ȚĂRI

	Cheltuieli sociale publice totale	Servicii sociale (educație și sănătate)	Transferuri sociale bănești (alocații pentru copii, pensii, asistență socială)
Țările central europene *	22,8	9,4	12,3
Bulgaria	20,3	7,9	11,5
România	14,2	4,7	8,8
Uniunea Sovietică **	13,6	8,1	6,2

* Republica Cehă, Slovacia, Ungaria.

** Letonia, Lituania, Moldova, Rusia, Ucraina, Armenia, Azerbaidjan și Georgia.

Notă: Pentru anumite tipuri de cheltuieli, media a fost făcută nu din toate cazurile, datorită lipsei datelor. Aceasta este explicația unor diferențe ce apar din însumarea cifrelor.

Sursa: *Children at Risk...*, 1997, tabelele D3-8, p. 135-137.

Se poate concluce deci că sistemul de securitate socială dezvoltat în regimul socialist român era înalt elaborat și comprehensiv. Reflectând particularitățile proiectului socialist, lipseau două componente importante existente în sistemele occidentale: asigurările de șomaj și suportul pentru un standard minim de viață, bazat pe testarea veniturilor.

• *O politică de nediscriminare a grupurilor tradițional discriminate pe fondul unei politici etnice echilibrate.* Regimul socialist a dus o politică de recunoaștere a drepturilor minorităților etnice și de suport pentru manifestările lor culturale, complementar cu o politică de combatere a tendințelor izolaționiste. Principiul nediscriminării pe temeuri etnice era, dincolo de afirmarea sa legală în Constituție și în diferite legi, promovat și practic prin forme specifice, ca de exemplu cel al cotelor de reprezentare în organismele de stat. Discriminarea în relațiile interpersonale era activ descurajată, fiind promovată mai degrabă considerarea persoanelor ca persoane umane, ca cetățeni și în mod cu totul secundar ca aparținând unor grupuri etnice. Multe facilități culturale erau oferite: ziare și literatură în limba maternă,

școli cu limbi de predare în limbile materne. Din a doua jumătate a anilor '60, ca o consecință a ideologiei cu accente naționaliste a regimului ceaușist, accentuarea ostentativă a tradiției românești, în forme uneori primitive, a fost de natură, indiscutabil, să rănească sentimentele etnice ale multor persoane. Dincolo de unele manifestări politice și culturale cu accente naționaliste, nu se poate însă vorbi de o discriminare etnică propriu-zisă. Aceasta era în continuare descurajată activ.

O mențiune specială trebuie făcută în legătură cu politica față de *populația de rromi*. Această politică s-a dezvoltat pe fondul unei opțiuni ideologice și politice mai generale: o politică de nondiscriminare a segmentelor de populație tradițional discriminate. Față de rromi, politica regimului socialist a fost oarecum ambivalentă. Reflectând percepția colectivă, regimul socialist a tins să aibă despre etnia rromilor, în ansamblu, o imagine predominant negativă. De altfel, regimul socialist nu a recunoscut explicit pe rromi ca o minoritate națională cu drepturi egale cu celelalte minorități. Pe de altă parte, s-a dus o politică uneori explicită și activă de nondiscriminare în relațiile interpersonale și instituționale a rromilor. Rromii erau tratați în primul rând ca persoane, ca cetățeni cu drepturi egale. Implicit, putem detecta o politică activă de stimulare a integrării lor în formele societății moderne, de abandonare a formelor tradiționale, considerate a fi incompatibile cu o viață modernă: nomadismul, meșteșugurile tradiționale; trimiterea copiilor la școală a fost activ urmărită. Rromii au fost stimulați (uneori forțați) să ocupe locuri de muncă în sistemul noii industriei, au primit locuințe în zone locuite de cealaltă populație, au fost stimulați/forțați să trimită copiii la școală; au primit asistență medicală la fel cu toți ceilalți cetățeni. Jena de a oferi o recunoaștere deplină a rromilor ca o etnie distinctă a dus practic mai degrabă la încurajarea ștergerii identității lor etnice prin procesul de integrare în formele moderne de viață. Această politică a avut succese incontestabile. Pe de o parte, procesul de modernizare a unor largi segmente ale comunității de rromi a fost timp de câteva decenii extrem de activ. Și chiar dacă uneori realizat cu mijloace coercitive, acest proces a fost în mare măsură acceptat de către populația de rromi, datorită efectelor pozitive asupra standardului de viață și al politicii de nediscriminare umană.

Grupurile religioase, tradițional discriminate, au primit și ele un tratament specific, pe fondul unei atitudini ambivalente față de religie: pe de o parte, descurajare activă, pe de altă parte, toleranța și chiar politica principială de nediscriminare pe motive religioase. Pe ansamblu, regimul socialist din România a fost mai degrabă tolerant față de culte. Cultele recunoscute oficial au primit chiar un anumit suport. Atitudinea de relativă toleranță, în care ostilitatea cu acceptarea se îmbinau, a descurajat manifestările de intoleranță în relațiile comunitare.

În ceea ce privește *femeile*, s-a dus o politică extrem de activă de încurajare a șanselor egale. În educație s-au obținut progrese importante. Femeile au fost încurajate să devină economic active, ca o garanție a egalității de fapt. Dincolo de principiul ideologic, trebuie să recunoaștem și o rațiune de ordin pragmatic. Procesul de industrializare forțată s-a caracterizat printr-o nevoie enormă de forță de muncă. În plus, accentuarea imperativului muncii a fost un motiv excelent de a menține salariile la un nivel relativ scăzut, al doilea salariu într-o gospodărie devenind o condiție obligatorie pentru asigurarea unui trai decent. În posturile de conducere s-a introdus un sistem de cote de reprezentare, perceput de colectivitate a fi excesiv de forțat, nu de pe poziții anti-feministe însă. El reprezenta adesea instrumentul unei politici de cadre în care competența era înlocuită cu considerente politice, tema promovării femeii putând fi o ideologie extrem de comodă pentru distorsionarea sistemului de promovări bazat pe competență.

Singura *discriminare politică*, care uneori a luat forme violente, alteori pur aberante, a fost aceea împotriva ”fostelor clase exploatoare” și care decurgea din întreaga filozofie politică a regimului socialist. În anii ’40-’50, regimul socialist a dus o politică complexă de exterminare și marginalizare a burgheziei și chiar a intelectualității formate în societatea românească. Programul de internare în închisoare, pe diferite motive, a multora dintre membrii acestor clase, naționalizarea care urmărea lichidarea puterii economice și a diferențelor social-economice moștenite, a avut ca una dintre rațiunile sale și descurajarea fermă a oricărei încercări de rezistență/opoziție față de instaurarea regimului socialist. Politica de discriminare datorită ”originii sociale nesănătoase” a continuat, cu intensități în scădere, pe tot parcursul regimului socialist. Dincolo de

rațiunea ideologică, devenită tot mai slabă, ea a dobândit o rațiune tot mai pragmatică de represiune. Pedepsirea individului pe toată viața pentru actele sale politice (cuprinse în dosar), dar și a familiei pentru actele fiecărui membru al său, reprezenta un mijloc eficace al represiunii. Responsabilitatea copiilor pentru părinții lor a fost curând înlocuită de responsabilitatea părinților pentru actele copiilor. În ultimii ani, fuga în Occident a devenit un motiv frecvent de șicanare a rudelor rămase, ca o formă de descurajare a unor asemenea acte. Aceste discriminări, fiind orientate împotriva unor segmente de populație cu nivel ridicat de educație și calificare, nu au dus la marginalizări substanțiale. Discriminarea apărea mai ales în situațiile de ocupare a unor poziții ridicate în sistem.

În concluzie, statul socialist al bunăstării în România a avut un profil particular: legarea bunăstării de muncă, prin diferite mecanisme; foarte importante componente universale/categoriale de transfer; locuri de muncă pentru toți, având nu neapărat o rațiune economică, ci mai degrabă ideologică și morală; o acoperire ce tindea să fie universală a sistemului de asigurări sociale, pentru toate riscurile importante: bătrânețe, boală, accident, pierderea aducătorilor principali de venituri din familie; o importanță deosebită acordată educației și sănătății: educație gratuită și obligatorie, servicii de asistență medicală înalt accesibile, practic universale; locuințe relativ ieftine și ușor accesibile, mai ales pe rațiuni sociale; prețuri înalt subvenționate pentru bunurile și serviciile de bază; o mulțime de beneficii focalizate, pe baza estimării mijloacelor (alocații pentru copii, burse, locuințe); lipsa unor componente importante ca asigurări de șomaj și suport al unui venit minim pe baza testării mijloacelor.